

СТАНОВЛЕННЯ ГРОШОВОЇ СИСТЕМИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

У цій статті висвітлені деякі аспекти становлення грошової системи в Україні. Висвітлюються питання від виходу України з рублевої зони до грошової реформи 1996 року та створення Україною власної бази для виробництва грошей.

Стаття охоплює питання, пов'язані з історією створення незалежною Україною своєї власної грошової системи, власного виробництва грошей. Відображені найсуттєвіші кроки грошової реформи 1996 року. Проаналізовано причини виходу України з рублевої зони та запровадження власної валюти. Також автор торкається питання гіперінфляції початку 1990-х років.

Однією з основних ознак державності є право на друкування грошей. Державність України має глибоке історичне коріння. Київська Русь, перша цивілізована держава на землях нинішньої України, ще в X-XI століттях зміцнювала свій суверенітет карбуванням власних монет. Від часу Київської Русі в Україні не було власної бази для повноцінного виготовлення грошових знаків, та й державність України відновлювалась й існувала порівняно невеликі проміжки часу, протягом яких неможливо було зорганізувати повномасштабне виробництво грошей.

Дана тема не має достатньо широкого висвітлення у наукових працях. Серед дослідників, які займаються історією становлення грошової системи України, істориків небагато. Існує ряд аналітичних оглядів, авторами яких є П. Сохань, А. Чухно, О. Гаврилишин. У своїх працях вони висвітлили певні аспекти, пов'язані з передумовами грошової реформи, та деякою мірою сам хід реформи. Матеріали щодо створення та діяльності Банкотно-монетного двору Національного банку України (далі НБУ) можна відшукати в поточному архіві НБУ. Також цінними є різні статистичні збірники центральних органів влади України - вісники, відомості, кур'єри тощо.

Здатність держави виробляти грошові знаки надає їй довершеного вигляду та збільшує авторитет на міжнародному рівні. В світі існує не більше сімдесяти банкотних фабрик, які можуть виробляти якісні грошові знаки за міжнародними стандартами. До країн, що мають власну базу для виробництва грошей, належить й Україна.

Якість українських грошових знаків відповідає всім міжнародним стандартам, високо цінуються в світі українські монети, свідченням цього є членство Монетного двору України у впливовій міжнародній організації «Конференція директорів монетних дворів», до якої наша держава була прийнята 2001 року.⁽¹⁾ Тоді ж на щорічному міжнародному нумізматичному форумі українську монету «Різдво Христове», викарбувану на Монетному дворі в 1999 році, було визнано кращою монетою року в номінації «Найбільш натхненна монета».⁽²⁾

На пам'ятних та ювілейних монетах відображені найважливіші історичні моменти та постаті, що творили Українську історію. Тому питання становлення грошової системи незалежної України на сьогодні є актуальним і заслуговує на окреме дослідження.

Після розпаду СРСР Україна, як новостворена держава, не мала навіть власної банківської системи, не говорячи вже про банкотно-монетну фабрику.

Банківська система України була започаткована після прийняття Верховною Радою у березні 1991 року Закону «Про банки і банківську діяльність». Вона є дворівневою і складається з Національного банку України та банків різних видів

та форм власності.(3) На початку свого створення Національний банк України займав декілька кімнат на третьому поверсі сучасної головної будівлі НБУ по вулиці Інститутській, 9. У розпорядженні НБУ було декілька комп'ютерів та автомобілів. Звичайно, за таких умов про створення власної грошової системи не могло бути й мови, але Україна, як і інші країни, що утворилися після розпаду Радянського Союзу, опинилася перед такою необхідністю. Порівняно з іншими республіками колишнього СРСР наша держава мала непогані перспективи для створення власної грошової системи. Відповідно до оцінок західних фінансових структур платіжний баланс України у 1988 році був від'ємний, але величина його негативного сальдо становила всього 2,3% ВВП. Для Молдови цей показник дорівнював 24,6%, для Естонії - 22,8%, для Литви - 29,8%.

На привеликий жаль, Україна втратила свої переваги. Платіжний баланс у відносинах з країнами СНД для нашої держави істотно погіршився. Велика залежність від експорту енергоресурсів та падіння обсягів виробництва і торгівлі значно погіршили її платіжний баланс та умови для створення власної грошової системи.

У Декларації про державний суверенітет України, прийнятій 16 липня 1990 року, та в акті проголошення незалежності України, прийнятому 24 серпня 1991 року і підтверженому республіканським референдумом 1 грудня 1991 року, наголошувалося на необхідності запровадження власної грошової одиниці як одного з найважливіших атрибутів незалежної держави. У листопаді 1990 року Верховна Рада схвалила концепцію переходу до ринкової економіки, в якій запровадження в обіг національної грошової одиниці розглядалась як першооснова здійснення економічних реформ.(4) Діючи на той час одноразові купони, без наявності яких рублі вже не виконували функції засобів обігу та платежу, не могли слугувати підґрунтям для створення власної валюти.

Отже, було вирішено замовити виготовлення купонів, які мали виконувати не функцію грошей, а функцію захисту рублевого обігу в країні. Але поки вони виготовлялись, з січня 1992 року Росія стала на шлях лібералізації цін, і Україні нічого не залишилось, як сприйняти цю вимушену політику і використати купони як гроші. Вони отримали назву «українські купоно-карбованці».(5) Купони були введені за несприятливих умов, коли відбувався сильний спад виробництва. Внаслідок погіршення платіжного балансу відбулося знецінення купоно-карбованця, виникла гіперінфляція, що відобразилась у стрімкому зростанні цін і грошової маси. Лише за 1993 рік оптові ціни зросли у 92,7 разу, а роздрібні - у 63,9 разу.(6)

Законом України «Про банки і банківську діяльність», що був ухвалений 20 березня 1991 року, на Національний банк України як на центральний банк держави та її емісійний центр, було покладено завдання здійснювати єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці. Йому також було надано монопольне право на випуск національних грошей в обіг.(7) Як було зазначено вище, Національний банк України не мав власних потужностей для випуску грошей, тому друк купоно-карбованців здійснювався за кордоном.

У кінці 1991 і на початку 1992 років у країні спостерігалась нестача рублевої готівки, через те, що центральний банк Росії не зміг надати достатню кількість рублів Україні. Це призвело до того, що товари, які були вироблені на українських підприємствах, зокрема, сільгосппродукція, могли надходити головним чином в Росію. Оскільки саме в Росії була в обігу достатня кількість грошових знаків, це давало можливість купувати українські товари.

Прагнучи не допустити масового відтоку товарів, Україна змушена була підірвати вартість рубля та започаткувати процес повного виходу з рублевої зони. Запровадивши в 1991 році купон багаторазового використання, країна отримала можливість одночасно забезпечити нагромадження більших сум валюти для закупівлі вітчизняних товарів.(8) Таким чином, вдалося запобігти експорту товарів у Росію для перепродажу.

Здатність друкувати й використовувати багаторазові купони мала несприятливий побічний ефект для всіх країн рублевої зони. Інфляція, яку тривалий час штучно стримували в Радянському Союзі, набрала більшої швидкості за умов цінової лібералізації та необмеженого друкування тимчасових грошових знаків.

Влітку 1992 року під керівництвом нового голови Національного банку України Вадима Гетьмана банк почав повільно встановлювати валютний контроль та легалізувати свою присутність на міжнародній арені як незалежний фінансовий інститут. У серпні 1992 року була заснована валютна біржа як підрозділ Національного банку. В листопаді купоно-карбованець було запроваджено в безготівковий обіг, й Україна офіційно вийшла з рублевої зони, тобто перестала використовувати рубль як законний платіжний засіб.(9)

У кінці 1991 року «Внешкономбанк» СРСР заявив, що він не спроможний більше визнавати фінансові зобов'язання багатьох своїх колишніх республіканських клієнтів, не зможе обслуговувати їхні потреби та здійснювати оплату їхніх рахунків у сфері зовнішньої торгівлі. Активи на 1 млрд. дол. США у твердій валюті, на які висловлювала претензії Україна та які належали українським підприємствам та фізичним особам, безслідно зникли.

У серпні 1991 року головою українського уряду був Вітольд Фокін, колишній голова Держплану. Він проводив консервативнішу політику, ніж його колеги, наприклад, з Росії, де уряд на чолі з Єгором Гайдаром розпочав рух до вільних цін. В Україні вирішили діяти по-іншому, ізолюючись від російського прикладу. Так, було збережено регульовані ціни, встановлено обмеження на експорт, також було випущено для купівлі-продажу «купони», що видавалися разом із зарплатою, та заборонено купівлю найважливіших товарів за рублі, хоча вони й надалі зберігалися в обігу.(10)

Протягом 13-15 листопада 1992 року юридичні та фізичні особи могли обміняти готівку в рублях на купони в установах банків та обмінних пунктах або зарахувати її на вклади і рахунки в українських карбованцях у співвідношенні один до одного без обмежень. Передбачалося також, що виконання укладених господарських, торговельних, фінансово-кредитних та інших угод у межах країни, розрахунки за якими передбачалися в рублях, здійснюватиметься виключно в українських карбованцях після перерахунку у тому ж співвідношенні. Встановлювався порядок обов'язкового продажу юридичними особами виручки в рублях, що надходила на їх адресу, установам банків. При цьому всі платежі за межі України проводилися у режимі валютних розрахунків через кореспондентські рахунки Національного банку і комерційних банків. З метою збереження господарських зв'язків із державами, що використовували рубль, був введений курс купоно-карбованця щодо рубля країни.

На початковому етапі свого функціонування купони Національного банку України були представлені купюрами номіналом 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100 українських карбованців. Але через велику інфляцію номінали весь час зростали. В період із травня 1992 р. по травень 1995 р. в обігу з'явилося ще 12 номіналів купонів.(11)

Обсяги робіт щодо видачі і прийому готівкової маси, перерахування, сортування та перевезення, які виконували комерційні банки та установи Національного банку України, в період стрімкого зростання інфляції були досить значними - у середньому 100 млн. банкнот щоденно. Готівковий обіг за чотири роки виріс у 1366 разів і досяг у 1995 році понад 4 квадрильйони карбованців. Тільки за 1993 р. середньорічні оптові ціни зросли у 47,9 разу, а роздрібні у 48,4 разу, при цьому грошові доходи населення підвищилися лише у 26,5 разу.(12)

Отже, як ми бачимо, відразу після отримання незалежності перед Україною постала ціла низка проблем. Одна з головних полягала в нестачі керівників, які могли переорієнтуватися самі, а вже потім переорієнтувати країну. Дуже часто чиновники, пристосувавшись до нових умов, починали працювати на збільшення свого достатку, забувши про державні інтереси. На жаль, вищезгадане явище мало масовий характер і призвело до катастрофічних наслідків для економіки та

суспільства. Можливо, причини такого хижацького ставлення до своєї власної країни можна шукати у відсутності патріотизму та космополітизму мислення великої частини українських громадян, що було наслідком перебування України у складі СРСР, де прагнули знищити націоналізм та створити «радянський народ», якому не були притаманні національні ознаки. До того ж чимало українських мужів були занадто консервативними і не усвідомлювали необхідності запровадження реформ, прагнучи зайняти вичікувальну позицію, яка дуже дорого обійшлась українському народу.

Іншою причиною економічних невдач було те, що в перші роки незалежності парламентарі вирізнялись консерватизмом та відверто боялись реформ, також владі бракувало згуртованості, кожний намагався відстоювати свої інтереси. Так, в парламенті існувало міцне сільськогосподарське лобі, яке вимагало від Нацбанку видавати величезні кредити для сільського господарства, що було економічно не виправдано та вело разом з іншими причинами до інфляції, а пізніше й гіперінфляції. Директори великих промислових підприємств продовжували виконувати план навіть тоді, коли це не було економічно виправдано. Після розпаду СРСР та його системи планової економіки стало значно важче отримувати багато видів сировини та комплектуючих з інших промислових об'єктів. Незважаючи на це, виробництво продовжувалось, і спочатку запаси недоукомплектованих та непроданих товарів зростали й накопичувалися на заводських складах. Доходи від продажу готової продукції неухильно зменшувались, перекази банківських коштів тривали тижнями або місяцями, а інфляція сприяла тому, що стало вигідно затримувати оплату за купівлю сировини і комплектуючих, звичайно, при таких обставинах виникла криза неплатежів.

Величезних обертів набрала інфляція, яка в 1991 році зросла до 2000%, а в 1993 році вже становила 10 155% і у 1994 році впала до 401%, хоча щорічний рівень був значно вищим - 890%.(13) Також існував значний бюджетний дефіцит, який в 1992 році становив більше 30%. Прагнучи зменшити дефіцит, уряд здійснював випуск додаткових грошей, в результаті грошова маса в перші роки незалежності зросла на 2103%.(14)

Отже, ми бачимо, що купони були введені у несприятливих умовах, коли відбувався сильний спад виробництва. Внаслідок погіршення платіжного балансу відбулося знецінення карбованця, виникла гіперінфляція, що проявилось у неухильному зростанні цін і грошової маси. Проте державою було вжито ряд заходів, що мали на меті стабілізувати ситуацію. Зокрема, був прийнятий Указ президента «Про заходи щодо стримування темпів зростання цін», відповідно до нього, підприємства не могли підвищувати оптові ціни у разі, якщо витрати на виробництво продукції не зростали. При цьому розмір рентабельності відносно собівартості у ціні продукції не повинен був перевищувати 5%.(15) Цей та інші заходи дозволили деякою мірою досягти цінової стабілізації. Якщо середньомісячне зростання оптових цін у промисловості в 1993 році становило 146%, то в січні 1994 року зменшилося до 123,8%, у лютому - до 116%, у березні - до 106,9%.(16) Значне зниження темпів інфляції у 1994 році створило сприятливі умови для зміцнення карбованця. Цінова стабілізація і деяке зниження цін на окремі товари певною мірою сприяли підвищенню купівельної спроможності карбованця, що дещо підвищило рівень довіри населення до грошей.

У 1996 році інфляційні процеси в Україні набули стабільнішого характеру. У червні-липні індекс цін споживчого ринку становив всього 100,1%, у серпні - 105,7% до попереднього місяця при 109,4% у січні. В серпні спостерігалось незначне зростання інфляції, але воно було викликано подальшою лібералізацією цін на платні послуги. Ціни на продовольчі товари за серпень знизилися на 1,7%, а на непродовольчі товари зросли лише на 0,8%. Індекс оптових цін за січень-серпень становив 113,6%, що значно нижче за індекс цін споживчого ринку (132,2%).(17)

Починаючи з березня 1996 р., спостерігалось підвищення курсу українського карбованця до долара США. Він був зафіксований на рівні 176 тис. крб. за 1 доллар

США. Також значно знизився спад виробництва - з 14,1% за січень-серпень 1995 року до 3,7% за аналогічний період 1996 року, падіння обсягів ВВП знизилось з 12,4% до 9,5%. Грошові доходи населення в липні 1996 року в порівнянні з червнем зросли на 26%.⁽¹⁸⁾ Спостерігалось покращання багатьох економічних показників України, зокрема, знизилось на 2,3% від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу. Тобто вперше в історії незалежної України було досягнуто відчутних успіхів в економіці, що не могло не позначитись на утвердженні України як держави та зростанні її авторитету передусім серед своїх громадян, значна частина яких зневірилась.

Грошова одиниця є важливим атрибутом державності. Грошові знаки несуть у собі певне інформаційне навантаження. У багатьох державах гроші можна порівняти з міні-підручником історії. На них зображені найважливіші державні постаті, історичні будівлі, державні символи, що спонукають людей, які ними користуються, долучитися до історії тієї чи іншої держави, об'єднати їх навколо певних символів. Україна довгий час не мала грошей, які б відображали повною мірою її історію, культуру. Звичайно, можна пригадати гроші доби визвольних змагань, УНР, Директорії, але ці грошові знаки або не застосовувались масово, або не мали достатнього авторитету серед населення і перебували в обігу разом з багатьма іншими грошовими знаками, що, звичайно, не сприяло зміцненню держави, яка була їх емітентом. Підсумовуючи вищесказане, можна сказати: стабільні гроші - стабільна держава. Купоно-карбованці незалежної України, звичайно, несли певний історичний зміст, відображали певні символи державності, але недостатня якість (стиль виконання малюнків, папір) та нездатність держави підтримувати їх стабільність позбавляла впливовості цих грошових знаків серед населення. Купони багатьма сприймалися, як щось тимчасове, а це в свою чергу переносилось і на сприймання самої держави, доцільності її незалежності.

Українські купони нерідко підроблялись. Так, долар США має більше 39 елементів захисту, європейська валюта - більше 40. Купони мали лише 5 елементів захисту. Вже протягом перших 10 місяців обігу були розкриті десятки груп фальшивомонетників, які виготовляли купони у промислових кількостях. За період грошової реформи 1996 року комерційні банки вилучили фальшивих карбованців на загальну суму 6,5 млрд. крб. Найбільші обсяги підробок було виявлено в Одеській, Закарпатській, Львівській, Запорізькій, Чернівецькій областях та в Криму. В ході перерахування вилучених з обігу карбованців, вивезених із кас комерційних банків до резервних фондів Національного банку, регіональними управліннями НБУ в період з 17 вересня по 31 жовтня 1996 року додатково було виявлено фальшивих карбованців на суму 1 млрд. крб. Загальний обсяг фальшивих карбованців, виявлених банками станом на 1 листопада 1996 року, становить 7,5 млрд. крб. (більше 42 тис. доларів США)⁽¹⁹⁾

Перші гривні, виготовлені в 1992 році в Канаді, також не відрізнялись особливою якістю та не відповідали світовим стандартам. Вони мали лише 8 елементів захисту. Після доопрацювання кількість елементів захисту вдалося довести до 17. Виробництво гривні у Канаді також обходилося недешево: тисяча гривень коштувала 24,15 дол., що за світовими стандартами дуже дорого.

Перші гроші незалежної України друкувались у кількох країнах. У жовтні 1991 року було розміщено замовлення на виготовлення банкнот номінальною вартістю 1, 2, 5, 10, 20 гривень на канадській фірмі «Canadian Bank Note Company. Limited». Пізніше було вирішено друкувати банкноти номіналом 50, 100, 200 гривень на британській фірмі «Thomas De La Rue Company Limited». Монети карбували на монетному дворі Італії та на Луганському верстатобудівному заводі.⁽²⁰⁾ Купони також виготовлялися за кордоном, їх друк був недешевим. Зважаючи на гіперінфляцію, Україна замовляла все нові й нові партії, на що витрачались значні кошти. Тому для успішного функціонування грошової системи та для запровадження гривні необхідно було налагоджувати власне виробництво грошей.

Постанови Кабінету Міністрів «Про створення потужностей з виготовлення національної валюти і цінних паперів» від 18 вересня 1991 року і Президії Верховної Ради «Про національну валюту в Україні» від 14 листопада 1991 року поклали початок створенню Банкнотно-монетного двору Національного банку України. Звичайно, в країні не було жодних потужностей, досвіду та фахівців. Незважаючи на труднощі, Дніпровським проектним інститутом та «ДніпроНДІполіграф» було розроблено проект Банкнотно-монетного двору. Будівництво здійснювала фірма «Київінвест». Були залучені фахівці з 11 країн, закуповувалось якісне обладнання. Зараз підприємство - одне з найсучасніших у світі. Річ у тім, що українське підприємство повністю зводилося з нуля, при будівництві були застосовані передові новаторські ідеї, що роблять якість продукції однією з найкращих у світі. При виробництві банкнот використовуються друкарські машини останнього покоління серії «Супер», «Супер Сімултан», «Супер-Орлов-Інтагло», «Супер-Нумерота». Потужності Банкнотної фабрики - 1,5 млрд. банкнот або іншої захищеної друкованої продукції, що дає можливість забезпечувати внутрішні потреби та виконувати замовлення інших держав.(21) Зокрема, на Банкнотній фабриці виконувались замовлення Державної податкової адміністрації Азербайджану, міністерства фінансів Молдови та інших держав.

Налагодження виробництва власних банкнот, стабілізація інфляції та економіки створили сприятливі умови для запровадження гривні.

Відповідно до Указу Президента України «Про грошову реформу в Україні», рішень Державної комісії з проведення в Україні грошової реформи Національним банком України було створено понад 10 тис. обмінних пунктів, які були розташовані у комерційних банках та в багатолюдних місцях. Також гроші обмінювались на поштах, безпосередньо на підприємствах тощо. Напередодні реформи через ЗМІ проводилась широка роз'яснювальна робота щодо характеру та механізму здійснення грошової реформи. В усіх регіонах України були проведені наради-семінари, куди виїжджали працівники Національного банку України. У цілодобовому режимі працювала електронна пошта Національного банку, яка забезпечувала безперебійний зв'язок Національного банку з комерційними банками та обласними управліннями НБУ. Отже, банківська система України на кінець дня 1 вересня 1996 року була готова до проведення грошової реформи. Слід відмітити, що банківська система України ще в 1995 році була готова до запровадження гривні, але з політичних причин реформа була проведена саме в 1996 році.

Відповідно до Указу Президента грошова реформа в Україні проводилася з 2 по 16 вересня 1996 року. За балансовими даними, емісія карбованцевої готівки напередодні грошової реформи, тобто станом на 2 вересня 1996 року, становила 338,1 трлн. крб., із них 19,1 трлн. крб. залишилось у касах банків, а 319 трлн. крб. було в обігу.

За період реформи з 2 по 16 вересня 1996 року та протягом 2 наступних днів, які були додані відповідно з рішенням Державної комісії з проведення в Україні грошової реформи, банківською системою було вилучено у резервні фонди Національного банку України на погашення емісії карбованців на загальну суму 327,9 трлн. крб. (97% готівки), у тому числі з обігу - 309,5 трлн. крб. (97%) та з кас банків 18,4 трлн. крб. (96,3%). Станом на 19 вересня залишилися невилученими 10,2 трлн. крб., у тому числі з обігу 9,5 трлн. крб. та з кас комерційних банків 0,7 трлн. крб.(22) Понад 64% вилучених з обігу карбованців -199,2 трлн. крб. обміняно населенням у пунктах обміну банків, на підприємствах зв'язку та на підприємствах. З 2 по 16 вересня за обміном звернулося 11,3 млн. чол. - 28% працюючого населення та пенсіонерів. Основні обсяги обміну проходили пункти обміну в банках - 74%, з них найбільше через відділення Ощадбанку - 36%, банку «Україна» - 19%, банку

«Аваль» - 14%, Промінвестбанку - 13%. Найбільші обсяги обміну карбованців здійснено в Донецькій (11,6%), Київській (10,8%), Дніпропетровській (8,6), Харківській (7,3) областях та в Криму (6,1%). Середня сума обмінних карбованців на гривні в розрахунку на 1 чоловіка становить 17,6 млн. крб. (100 тис. крб. - 1 гривня). У Дніпропетровській області в розрахунку на 1 чоловіка обмінано 26,6 млн. крб., Київській - 24,7 млн. крб., Одеській - 23,3 млн. крб., Запорізькій - 20,4 млн. крб. У Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській та Чернівецькій областях ці суми становили від 9,6 до 13,8 млн. крб. (23) Найбільші обсяги вилучення з обігу карбованців мали місце в перші 5 днів реформи, коли щоденно вилучалось 9-12% карбованцевої маси. Найвищий темп спостерігався 4 вересня, коли з обігу було вилучено 38,6 трлн. крб. (12,1%). Найбільша сума обміну мала місце також 4 вересня - 27,8 трлн. крб. (8,7%). Протягом перших п'яти днів грошової реформи із обігу було вилучено 55,5% карбованцевої готівки. Починаючи з 7 вересня, активність зменшилась.(24)

З 17 вересня 1996 року функціонування в готівковому обігу карбованців припинено, і єдиним засобом платежу на території України стає гривня та її розмінна монета - копійка. За період проведення реформи Національний банк України випустив у готівковий обіг 3 132,5 млн. гривень.

Отже, процес становлення грошової системи України був складним та тривалим, що негативно позначилось на добробуті населення. Причини економічних невдач на початку незалежності полягали у непослідовності економічних реформ, корупції, неспроможності чиновників вищої та середньої ланки керувати країною у нових умовах. Слід відзначити й позитивні моменти, до них можна віднести створення Україною власної бази для виробництва грошових знаків, створення (майже з нуля) дієвого Національного банку України, який може ефективно регулювати банківський сектор.

Складність економічної ситуації в Україні полягала також у тому, що паралельно з переходом до ринкової економіки довелося створювати та розбудовувати незалежність, багато чиновників не мали державного мислення, не розуміли, в чому полягають державні інтереси України. Це можна пояснити тим, що вчасно не відбулася зміна чиновницьких кадрів. До 1996 року Україна перебувала у досить складному становищі. Відсутність стабільності в економіці та грошовій системі, галопуюча інфляція призвели до того, що значна частина населення негативно почала сприймати українську незалежність, тому стабілізація грошової системи та введення відносно стабільної національної валюти, назва якої мала глибоке історичне коріння, мали не лише позитивний економічний, а й ідеологічний вплив.

Джерела та література:

1. <http://asma.com.ua/help/bank/banksys.htm>.
2. Там само.
3. http://www.bank.gov.ua/B_syst/index.htm.
4. Гроші в Україні: факти і документи. - К. 1998. - С. 109.
5. Чухно А. Створення грошової системи України // Економіка України. - 1999. - № 11. - С. 3.
6. Там само. - С. 3.
7. Відомості ВР України. - 1991 р. - № 25. - С. 281.
8. Сохань П. Становлення банківської системи України // Банківська справа. - 1996 р. - № 3. - С. 37.
9. Там само. - С. 37.
10. Гаврилишин О. Економічна реформа в Україні // Банківська справа. - 1995 р. - № 4. - С. 10.
11. Гроші в Україні: факти і документи. - К. 1998. - С. 111.
12. Там само. - С. 111.
13. Гаврилишин О. Економічна реформа в Україні // Банківська справа. - 1995 р. - № 4. - С. 6.
14. Там само. - С. 6.

15. Кальник О. У ціновій політиці очікуються зміни // Урядовий Кур'єр. - 1994 р. - від 30 квітня. - С. 3.
16. Там само. - С. 3.
17. Грошова реформа в Україні 2-16 вересня 1996 року. Під ред. Терпило В.П. - К. 1996 р. - С. 6.
18. Там само. - С. 6.
19. Там само. - С. 13.
20. Гроші в Україні: факти і документи. - К. 1998. - С. 123.
21. Поточний архів Національного банку України за 2005 рік, Департаменту зовнішньоекономічних відносин.
22. Грошова реформа в Україні 2-16 вересня 1996 року. Під ред. Терпило В.П. - К. 1996 р. - С. 10.
23. Там само. - С. 10.
24. Там само. - С. 11.

